Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
NICHOLASA EMILIOU
przedstawiona w dniu 2 lutego 2023 r.[1]

Sprawa C-543/21

Verband Sozialer Wettbewerb eV
przeciwko
famila-Handelsmarkt Kiel GmbH & Co. KG

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Bundesgerichtshof (federalny trybunał sprawiedliwości, Niemcy)]

Odesłanie prejudycjalne – Cena sprzedaży – Napoje i jogurty sprzedawane w opakowaniach zwrotnych z doliczoną kaucją zwrotną – Uregulowanie krajowe zobowiązujące podmioty gospodarcze do podawania kwoty kaucji oddzielnie od ceny samego produktu i zakazujące podawania łącznej kwoty

I. Wprowadzenie

1. Gdy kupujemy wodę do picia sprzedawaną w butelce zwrotnej po cenie, która jest podana na przykład jako „1 EUR plus 0,25 EUR kaucji", przy czym kaucja w wysokości 25 centów jest zwracana przy oddawaniu butelki do zbiórki, to ile tak naprawdę kosztuje nas ta woda?

2. Krótko rzecz ujmując, to właśnie ta kwestia stanowi sedno niniejszej sprawy.

3. Stowarzyszenie Verband Sozialer Wettbewerb eV (zwane dalej „stroną skarżącą") jest zdania, że spółka famila-Handelsmarkt Kiel GmbH & Co. KG (zwana dalej „stroną pozwaną") działała niezgodnie z prawem, gdy podawała, jako cenę napojów i jogurtów sprzedawanych w opakowaniach zwrotnych, cenę *bez* kaucji (której wysokość również była wskazywana w reklamach, aczkolwiek oddzielnie). W związku z tym strona skarżąca zażądała nakazania stronie pozwanej zaniechania tej praktyki i zapłaty zryczałtowanej kwoty kosztów wezwania do usunięcia naruszenia.

4. Powództwo zostało uwzględnione w pierwszej instancji i oddalone w wyniku postępowania odwoławczego. Bundesgerichtshof (federalny trybunał sprawiedliwości, Niemcy), będący sądem odsyłającym, do którego wniesiona została skarga rewizyjna, nie ma pewności, jak należy interpretować pojęcie „ceny sprzedaży" w rozumieniu art. 2 lit. a) dyrektywy 98/6/WE[2] oraz, w ujęciu bardziej szczegółowym, czy zakresem owego pojęcia jest objęta kaucja wypłacana

[1] Język oryginału: angielski.

[2] Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 16 lutego 1998 r. w sprawie ochrony konsumenta przez podawanie cen produktów oferowanych konsumentom (Dz.U. 1998, L 80, s. 27).

w zamian za butelki lub słoiki zwrotne, w których sprzedawane są towary takie jak napoje lub jogurty. Jeżeli kwotę kaucji należy uznać za część „ceny sprzedaży", to sąd odsyłający zastanawia się, czy uregulowanie krajowe zakazujące podawania łącznej kwoty (na którą składa się cena samego produktu oraz kaucja za opakowanie) można uznać za przepis korzystniejszy pod względem przekazywania konsumentom informacji o cenach i zdolności porównywania przez nich tych cen w rozumieniu art. 10 dyrektywy 98/6. Gdyby tak było, sąd odsyłający zapytuje zasadniczo, czy taki przepis prowadzi do powstania sytuacji, w której konsumenci są pozbawieni istotnej informacji (o cenie całkowitej), co oznacza, że w każdym wypadku stoi mu na przeszkodzie pełna harmonizacja osiągnięta w drodze dyrektywy 2005/29/WE [3].

II. Ramy prawne

A. Prawo Unii

5. Celem dyrektywy 98/6 jest, jak stanowi jej art. 1, „ustalenie podawania ceny sprzedaży oraz ceny za jednostki miary produktów oferowanych konsumentom przez podmioty gospodarcze w celu lepszego przekazywania informacji konsumentom oraz ułatwienia porównywania cen".

6. W myśl art. 2 lit. a) dyrektywy 98/6 „*cena sprzedaży* oznacza cenę końcową za jednostkę produktu, lub daną ilość produktu, włącznie z podatkiem VAT i wszystkimi pozostałymi podatkami".

7. Zgodnie z art. 3 ust. 1 owej dyrektywy „[c]enę sprzedaży i cenę jednostkową podaje się dla wszystkich produktów określonych w art. 1, podawanie ceny podlega przepisom art. 5 [w którym przewidziano wyjątki od obowiązku podawania ceny jednostkowej]. Nie ma potrzeby podawania ceny jednostkowej, w przypadku gdy jest ona identyczna z ceną sprzedaży".

8. Jak wynika z art. 3 ust. 4, „[w] każdej reklamie, która podaje cenę sprzedaży produktów określonych w art. 1, jest umieszczona także cena jednostkowa z zastrzeżeniem art. 5".

9. Artykuł 10 dyrektywy 98/6 przewiduje, że owa dyrektywa „nie stanowi przeszkody dla państw członkowskich w przyjmowaniu lub utrzymywaniu w mocy przepisów, które są korzystniejsze pod względem przekazywania informacji konsumentom i porównywania cen, bez uszczerbku dla ich zobowiązań wynikających z traktatu".

B. Prawo krajowe

10. Z postanowienia odsyłającego wynika, iż § 1 ust. 1 zdanie pierwsze Preisangabenverordnung (niemieckiego rozporządzenia w sprawie podawania cen, zwanego dalej „PAngV") przewiduje, że ten, kto w ramach działalności handlowej, gospodarczej lub w sposób regularny na jakiejkolwiek innej podstawie oferuje konsumentom towary lub usługi, lub ten, kto jako sprzedawca zamieszcza reklamy zawierające wskazanie cen, które są skierowane do konsumentów końcowych, ma obowiązek podania ceny, jaką należy zapłacić, łącznie z podatkiem obrotowym i pozostałymi składnikami ceny (cena całkowita). Z postanowienia odsyłającego wynika również,

[3] Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 maja 2005 r. dotycząca nieuczciwych praktyk handlowych stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów na rynku wewnętrznym oraz zmieniająca dyrektywę Rady 84/450/EWG, dyrektywy 97/7/WE, 98/27/WE i 2002/65/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady (Dz.U. 2005, L 149, s. 22).

że zgodnie z § 1 ust. 4 PAngV o ile do zapłaty za produkt żąda się dodatkowo zabezpieczenia zwrotnego, kwotę tego zabezpieczenia zwrotnego należy podać obok ceny produktu, przy czym łącznej kwoty nie podaje się.

III. Okoliczności faktyczne, postępowanie główne i pytania prejudycjalne

11. Strona pozwana zajmuje się dystrybucją artykułów spożywczych. W jednej z ulotek reklamowała ona napoje w szklanych butelkach i jogurty w słoikach, przy czym owe butelki i słoiki można było oddać do zbiórki i otrzymać wówczas kaucję doliczaną do nich w chwili zakupu. Kwota kaucji nie była wliczona w podane ceny, lecz była wskazana we wzmiance „plus … EUR kaucji”. Strona skarżąca, która jest stowarzyszeniem czuwającym nad interesami swoich członków w zakresie przestrzegania prawa konkurencji, uważa, że jest to niezgodne z prawem ze względu na brak podania ceny całkowitej. W związku z tym wytoczyła ona przeciwko stronie pozwanej powództwo o nakazanie zaniechania tej praktyki i zapłatę zryczałtowanej kwoty tytułem zwrotu kosztów wezwania do usunięcia naruszenia.

12. Landgericht (sąd krajowy, Niemcy) orzekł na niekorzyść strony pozwanej. Sąd rozpoznający sprawę w drugiej instancji oddalił jednak powództwo.

13. Z postanowienia odsyłającego wynika, że sąd drugiej instancji powziął wątpliwości co do tego, czy § 1 ust. 1 zdanie pierwsze PAngV nadal należy interpretować w ten sposób, że cena całkowita powinna obejmować kwotę kaucji, oraz dodał, iż powództwa strony skarżącej w każdym wypadku nie można uwzględnić, ponieważ § 1 ust. 4 PAngV przewiduje wyjątek (od obowiązku wskazania ceny całkowitej), który stosuje się wówczas, gdy naliczana jest kaucja zwrotna. Sąd drugiej instancji uznał również, że choć ten przepis jest sprzeczny z prawem Unii, to jednak stanowi on część obowiązującego porządku prawnego, dlatego też niezgodne z zasadami państwa prawa byłoby wydanie orzeczenia na niekorzyść strony pozwanej, która przestrzegała tego przepisu.

14. W skardze rewizyjnej wniesionej do Bundesgerichtshof (federalnego trybunału sprawiedliwości), który jest sądem odsyłającym, strona skarżąca zwraca się o przywrócenie wyroku wydanego przez sąd pierwszej instancji.

15. Sąd odsyłający wskazuje, że § 1 ust. 1 zdanie pierwsze PAngV stanowi normę mającą regulować zachowania rynkowe w rozumieniu § 3a Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb (niemieckiej ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, zwanej dalej „UWG”). Zdaniem sądu odsyłającego przepis ten w zakresie, w jakim zobowiązuje podmioty gospodarcze do podawania cen „całkowitych”, które zawierają podatek od wartości dodanej (VAT), znajduje swoją podstawę w art. 1, art. 2 lit. a), art. 3 i art. 4 ust. 1 dyrektywy 98/6. W związku z tym rozstrzygnięcie, czy strona pozwana naruszyła § 1 ust. 1 zdanie pierwsze PAngV, zależy od wykładni wskazanych powyżej przepisów owej dyrektywy, w szczególności zaś od tego, czy kaucja uiszczana przy zakupie towarów w butelkach lub słoikach zwrotnych powinna być ujęta w cenie sprzedaży w rozumieniu art. 2 lit. a) dyrektywy 98/6.

16. Zauważywszy, że udzielenie na to pytanie odpowiedzi twierdzącej co do zasady stałoby na przeszkodzie regulacji krajowej zawartej w § 1 ust. 4 PAngV, sąd odsyłający wskazał, iż ów przepis mógłby jednak zostać utrzymany w mocy, gdyby został uznany za przepis korzystniejszy pod względem przekazywania informacji konsumentom i porównywania cen, bowiem takie przepisy państwa członkowskie mogą przyjmować na podstawie art. 10 dyrektywy 98/6. Niemniej jednak sąd odsyłający ma wątpliwości, czy temu uregulowaniu krajowemu nie stoi w każdym

wypadku na przeszkodzie dyrektywa 2005/29, w drodze której osiągnięto pełną harmonizację i która wyklucza możliwość przyjmowania przepisów krajowych, nawet jeżeli są one korzystniejsze dla konsumentów.

17. W tych okolicznościach Bundesgerichtshof (federalny trybunał sprawiedliwości) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy pojęcie ceny sprzedaży w rozumieniu art. 2 lit. a) [dyrektywy 98/6] należy interpretować w ten sposób, że powinno ono obejmować również kwotę kaucji podlegającej zapłacie przez konsumenta przy zakupie towarów w butelkach lub słoikach zwrotnych?

W przypadku udzielenia odpowiedzi twierdzącej na pytanie pierwsze:

2) Czy na podstawie art. 10 [dyrektywy 98/6] państwa członkowskie są uprawnione do utrzymywania w mocy przepisu stanowiącego odstępstwo od art. 3 ust. 1 i 4 w związku z art. 2 lit. a) [dyrektywy 98/6], takiego jak § 1 ust. 4 PAngV, zgodnie z którym w przypadku gdy dodatkowo do zapłaty za towar żąda się zabezpieczenia zwrotnego, jego wysokość należy podać obok ceny towaru, bez [podawania] łącznej kwoty, czy też stoi temu na przeszkodzie zamierzona [dyrektywą 2005/29] pełna harmonizacja?”.

18. Uwagi na piśmie zostały przedstawione przez stronę skarżącą, stronę pozwaną, rząd niemiecki oraz przez Komisję Europejską. Ci uczestnicy przedstawili także uwagi ustne na rozprawie w dniu 19 października 2022 r.

IV. Analiza

19. Analizę rozpocznę od przedstawienia uwag wstępnych na temat celu i szerszego kontekstu systemów zwrotu kaucji (sekcja A). Następnie przytoczę argumenty, które moim zdaniem prowadzą do wniosku, że pojęcie „ceny sprzedaży” w konkretnym znaczeniu, jakie zostało mu nadane w art. 2 lit. a) dyrektywy 98/6, należy interpretować w ten sposób, iż *nie* obejmuje ono kaucji zwrotnej naliczanej konsumentowi przy zakupie towarów sprzedawanych w opakowaniach zwrotnych (sekcja B). Ten wniosek oznacza, że drugie pytanie prejudycjalne staje się bezprzedmiotowe. Niemniej jednak na wypadek gdyby Trybunał nie przychylił się do mojej propozycji dotyczącej pytania pierwszego, przedstawię powody, dla których uważam, że przepis krajowy, taki jak § 1 ust. 4 PAngV, należy uznać za przepis korzystniejszy pod względem przekazywania informacji konsumentom i porównywania cen w rozumieniu art. 10 dyrektywy 98/6, którego utrzymaniu w mocy nie stoi na przeszkodzie pełna harmonizacja osiągnięta w drodze dyrektywy 2005/29 (sekcja C).

A. Uwagi wstępne na temat systemów zwrotu kaucji

20. Z postanowienia odsyłającego wynika, że napoje i jogurty analizowane w postępowaniu głównym są sprzedawane w szklanych opakowaniach zwrotnych, do których doliczana jest kaucja. Ta kaucja podlega zwrotowi przy oddawaniu opakowania do zbiórki.

21. Ogólnie rzecz biorąc, systemy zwrotu kaucji stanowią narzędzia, które mają zachęcać konsumentów do tego, by nie wyrzucali pustych opakowań, lecz oddawali je do ponownego użycia lub recyklingu [4].

22. Ten instrument, charakterystyczny dla gospodarki o obiegu zamkniętym, z pewnością nie jest żadnym novum. Z prowadzonej przez OECD bazy danych „Policy Instruments for the Environment" wynika, że najstarszym znanym przykładem w tym względzie jest irlandzki system z 1799 r., w ramach którego zachęcano do oddawania do zbiórki opakowań na wodę sodową. Z kolei najstarszym zarejestrowanym w niej systemem jest ten wprowadzony na mocy amerykańskiej ustawy Oregon Bottle Bill z 1971 r. [5]

23. W tej bazie danych system zwrotu kaucji zdefiniowano jako system wprowadzający „dopłatę do ceny produktów potencjalnie powodujących zanieczyszczenie", która jest zwracana, „gdy do powstania zanieczyszczenia nie dochodzi ze względu na oddanie produktów lub ich pozostałości do zbiórki" [6].

24. Należy również wskazać, że te opakowania, jako ewentualne odpady, podlegają przepisom Unii, które historycznie znajdowały się w dyrektywie 85/339/EWG w sprawie pojemników na płyny przeznaczone do spożycia przez ludzi [7], a obecnie znajdują się w dyrektywie w sprawie opakowań i odpadów opakowaniowych [8] oraz w dyrektywie w sprawie produktów jednorazowego użytku z tworzyw sztucznych [9]. Z racji faktu, że zgodnie z tymi dyrektywami systemy zwrotu kaucji stanowią narzędzia, z których państwa członkowskie mogą ewentualnie skorzystać w celu wypełnienia spoczywających na nich w tym względzie zobowiązań, w sposób dorozumiany przyjęto w nich, iż owe systemy są w stanie skutecznie przyczyniać się do zminimalizowania wpływu odpadów na środowisko [10]. Wyraźnie zostało to natomiast uznane w motywie trzynastym dyrektywy Rady 91/157/EWG w sprawie baterii i akumulatorów zawierających niektóre substancje niebezpieczne [11].

[4] Zobacz w tym względzie wyrok z dnia 14 grudnia 2004 r., Komisja/Niemcy (C-463/01, EU:C:2004:797, pkt 76) oraz motyw 4 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/852 z dnia 30 maja 2018 r. zmieniającej dyrektywę 94/62/WE w sprawie opakowań i odpadów opakowaniowych (Dz.U. 2018, L 150, s. 141) (zwanej dalej „dyrektywą 2018/852"). Aby zapoznać się z omówieniem tego zagadnienia, zob. *A European Refunding Scheme for Drinks Containers*, Parlament Europejski, 2011, s. 12 i nast.; zob. także, aby zapoznać się z nowszym opracowaniem odnoszącym się konkretnie do tworzyw sztucznych, *Environment Ministers' commitments on plastics. National-level visions, actions and plans announced at the 2022 OECD Council at Ministerial Level (MCM)*, czerwiec 2022 r., ENV/EPOC(2022)14.

[5] Baza danych „Policy Instruments for the Environment", OECD, 2017, s. 8.

[6] Ibidem. Jak wskazano w tym źródle, systemy zwrotu kaucji obejmują nie tylko opakowania napojów, lecz również inne rzeczy, takie jak baterie kwasowo-ołowiowe lub zużyte opony.

[7] Dyrektywa Rady z dnia 27 czerwca 1985 r. w sprawie pojemników na płyny przeznaczone do spożycia przez ludzi (Dz.U. 1985, L 176, s. 18), uchylona dyrektywą 94/62/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 grudnia 1994 r. w sprawie opakowań i odpadów opakowaniowych (Dz.U. 1994, L 365, s. 10, zwaną dalej „dyrektywą w sprawie opakowań i odpadów opakowaniowych").

[8] Dyrektywa w sprawie opakowań i odpadów opakowaniowych, zmieniona dyrektywą 2018/852, o której mowa w przypisie 4 do niniejszej opinii.

[9] Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/904 z dnia 5 czerwca 2019 r. w sprawie zmniejszenia wpływu niektórych produktów z tworzyw sztucznych na środowisko (Dz.U. 2019, L 155, s. 1).

[10] Zobacz w szczególności: motywy 7, 8 i 10 oraz art. 5 ust. 2 dyrektywy Rady 85/339, o której mowa w przypisie 7 do niniejszej opinii; art. 5 ust. 1 lit. a) dyrektywy w sprawie opakowań i odpadów opakowaniowych, z późniejszymi zmianami, do której odesłano w przypisie 7 do niniejszej opinii; art. 9 ust. 1 akapit trzeci lit. a) dyrektywy w sprawie produktów jednorazowego użytku z tworzyw sztucznych, o której mowa w przypisie 9 do niniejszej opinii.

[11] Dyrektywa Rady z dnia 18 marca 1991 r. w sprawie baterii i akumulatorów zawierających niektóre substancje niebezpieczne (Dz.U. 1991, L 78, s. 38), uchylona dyrektywą 2006/66/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 września 2006 r. w sprawie baterii i akumulatorów oraz zużytych baterii i akumulatorów oraz uchylającą dyrektywę 91/157/EWG (Dz.U. 2006, L 266, s. 1).

25. Niemniej jednak gdy państwa członkowskie ustanawiają systemy zwrotu kaucji, muszą przestrzegać wymogów wynikających w szczególności z norm dotyczących swobodnego przepływu towarów. W tym kontekście pewne aspekty systemów duńskiego i niemieckiego uznano w przeszłości za niezgodne z tymi wymogami [12].

26. Po przedstawieniu elementów tego szerszego kontekstu należy wskazać, że z akt sprawy wynika, iż § 1 ust. 4 PAngV, czyli sporny przepis w postępowaniu głównym, został uchwalony w 1997 r. w celu wspierania systemu opakowań wielokrotnego użytku i opakowań nadających się do recyklingu (oraz zapewnienia lepszej porównywalności cen w przypadku nakładania kaucji zwrotnej). Sąd odsyłający wyjaśnia, że nastąpiło to w reakcji na wydany przezeń wyrok „Flaschenpfand I" z 1993 r. Jak rozumiem, w tym wyroku sąd odsyłający orzekł, że praktyka polegająca na reklamowaniu napojów bezalkoholowych w butelkach kaucjonowanych bez informowania o kaucji i wskazywania ceny całkowitej jest niezgodna z PAngV [13].

27. Dla przypomnienia: § 1 ust. 4 PAngV nakłada na podmioty gospodarcze obowiązek wskazania ceny samego produktu *oraz* kwoty kaucji, jeżeli jest ona naliczana, zakazując jednocześnie podawania łącznej kwoty.

28. Przejdę teraz do analizy pytania pierwszego i zbadam, czy kaucja doliczana do opakowań napojów i artykułów spożywczych, oprócz tego, że stanowi zachętę do uczestnictwa w wysiłkach na rzecz ponownego użycia i recyklingu, powinna zostać uznana za jeden z elementów „ceny sprzedaży" w rozumieniu art. 2 lit. a) dyrektywy 98/6. Jeżeli tak jest, to kwotę kaucji należałoby ująć w „cenie sprzedaży", która – zgodnie z art. 3 ust. 1 dyrektywy 98/6 – musi być podawana w przypadku produktów sprzedawanych konsumentom razem z „ceną jednostkową". Taki wniosek odnosiłby się również do każdej reklamy podającej „cenę sprzedaży", która to kwestia jest uregulowana w art. 3 ust. 4 owej dyrektywy.

B. Czy kaucja doliczana do opakowań zwrotnych napojów i jogurtów stanowi część „ceny sprzedaży"?

29. Zgodnie z art. 2 lit. a) dyrektywy 98/6 „*cena sprzedaży* oznacza cenę końcową za jednostkę produktu, lub daną ilość produktu, włącznie z podatkiem VAT i wszystkimi pozostałymi podatkami". Analiza brzmienia tych sformułowań (rozdział 1), dokonana w świetle szczegółowych celów dyrektywy 98/6 (rozdział 2), jak również celów w dziedzinie ochrony środowiska przyświecających innym aktom prawa Unii (rozdział 3), skłania mnie do zajęcia stanowiska, że kwoty kaucji nie można uznać za część „ceny sprzedaży" w rozumieniu tego przepisu.

[12] Wyroki: z dnia 20 września 1988 r., Komisja/Dania, 302/86, EU:C:1988:421; z dnia 14 grudnia 2004 r., Radlberger Getränkegesellschaft i S. Spitz, C-309/02, EU:C:2004:799; z dnia 14 grudnia 2004 r., Komisja/Niemcy, C-463/01, EU:C:2004:797. Ponadto, w kontekście krajowych przepisów i krajowej praktyki związanych z systemem zwrotu kaucji, wyrok z dnia 9 czerwca 2021 r., Dansk Erhverv/Komisja (T-47/19, EU:T:2021:331) dotyczy zgodności z prawem decyzji Komisji C(2018) 6315 final z dnia 4 października 2018 r. w sprawie pomocy państwa SA.44865 (2016/FC) – Niemcy – Domniemana pomoc na rzecz znajdujących się na granicy niemieckiej sklepów sprzedających napoje i jest przedmiotem odwołania w zawisłej przed Trybunałem sprawie C-508/21 P.

[13] BGH z dnia 14 października 1993 r., I ZR 218/91. Ten wyrok jest dostępny na stronie https://research.wolterskluwer-online.de/document/bdbc1eba-d26c-4ffc-915c-2a5b764acf6b.

1. W przedmiocie brzmienia art. 2 lit. a) dyrektywy 98/6

30. W dalszej części niniejszej opinii wyjaśnię, że kaucja doliczana do niektórych opakowań, która jest zwracana klientowi przy oddawaniu opakowania do zbiórki, nie jest „podatkiem" [lit. a)]. Następnie omówię dodatkowe warunki, jakimi Trybunał obwarował pojęcie „ceny sprzedaży", gdy wskazywał, że elementy objęte jego zakresem są, co do zasady, koniecznymi składnikami stanowiącymi świadczenie pieniężne w zamian za nabycie danego produktu [lit. b)].

a) Przedmiotowa kaucja nie jest „podatkiem"

31. Przede wszystkim pragnę zauważyć, że przedmiotowej kaucji nie można uznać za „podatek", który jest elementem wyraźnie wymienionym w art. 2 lit. a) dyrektywy 98/6 jako jeden z obligatoryjnych składników „ceny sprzedaży".

32. Jest tak po prostu dlatego, że wpływy z podatku stanowią zazwyczaj źródło dochodów publicznych, a w tym kontekście nie dochodzi do żadnego świadczenia wzajemnego. Tymczasem żadnej z tych cech nie wykazuje kaucja taka jak ta analizowana w postępowaniu głównym.

33. Wydaje się, co powinno zostać zweryfikowane przez sąd odsyłający, że wpływy uzyskiwane z kaucji rozpatrywanej w postępowaniu głównym w ogóle nie trafiają do budżetu państwa. Ponadto, jak zostanie to wyjaśnione bardziej szczegółowo poniżej, kaucję można uznać za świadczenie spełniane w zamian za opakowanie, które to świadczenie jest przyjmowane z założeniem, że zostanie ono zwrócone przy oddawaniu opakowania do zbiórki.

34. Mówiąc konkretniej, wydaje się, że nieodłączną cechą kaucji analizowanej w postępowaniu głównym (oraz, w ujęciu bardziej ogólnym, kaucji podobnego rodzaju) jest to, iż – w chwili jej naliczenia – sprzedawca (względnie osoba należąca do szerszej kategorii podmiotów gospodarczych) zobowiązuje się do przyjęcia z powrotem kaucjonowanego opakowania oraz do zwrotu kwoty kaucji klientowi (a w rzeczywistości każdej osobie, która oddaje opakowanie do zbiórki). W tym względzie rząd niemiecki wyjaśnił, że spoczywający na podmiotach gospodarczych obowiązek przyjęcia opakowania z powrotem i zwrotu kaucji nie jest ograniczony w czasie.

35. Z tych przyczyn uważam, że przedmiotowej kaucji nie można uznać za „podatek".

36. Przedstawiwszy te wyjaśnienia, przejdę teraz do zasygnalizowanych już przeze mnie powyżej konkretnych warunków, które Trybunał sformułował w kontekście art. 2 lit. a) dyrektywy 98/6 i które pozwalają ustalić, czy dany składnik ceny można uznać za mający charakter „końcowy".

b) Czy przedmiotowa kaucja stanowi końcowy składnik ceny?

37. W art. 2 lit. a) dyrektywy 98/6 w sposób wyraźny wskazano, że na „cenę sprzedaży" składają się podatki, ale poza tym dyrektywa ta nie zawiera żadnych dodatkowych wskazówek pozwalających ustalić, jaki jest dokładny zakres tego pojęcia; odnotowano w niej jedynie, iż cena sprzedaży jest „ceną końcową".

38. Gdy Trybunał dokonywał wykładni tych sformułowań w wyroku Citroën Commerce [14], który był przedmiotem licznych uwag uczestników niniejszego postępowania, orzekł on w pkt 37 tego wyroku że „[j]ako cena końcowa cena sprzedaży musi obejmować konieczne i przewidywalne elementy ceny, które obligatoryjnie obciążają konsumenta i które stanowią świadczenie pieniężne w zamian za nabycie danego produktu".

39. W okolicznościach sprawy, na tle której wydano ów wyrok, kupujący oprócz ceny sprzedaży podanej w reklamie był zobowiązany uiścić koszty przemieszczenia nabytego pojazdu od producenta do sprzedawcy. Rzeczona reklama zawierała wprawdzie informację o kosztach przemieszczenia, ale – tak jak w sprawie w postępowaniu głównym – koszty te były wskazane oddzielnie. W tym kontekście Trybunał podkreślił, że konsument był w istocie zobowiązany do uiszczenia tych kosztów, które były – w przeciwieństwie zwłaszcza do ewentualnych kosztów dostarczenia pojazdu do miejsca wybranego przez konsumenta – konieczne i przewidywalne [15]. Na tej podstawie Trybunał orzekł, że powinny one były zostać uwzględnione w cenie sprzedaży pojazdu, natomiast nie należało ich wskazywać oddzielnie [16].

40. Aby ustalić, czy do tego samego wniosku można dojść w przypadku kaucji zwrotnej, zastosuję kryterium przedstawione przez Trybunał w – przytoczonym w pkt 38 niniejszej opinii – pkt 37 wyroku Citroën Commerce, które to kryterium wydaje się, po dokładniejszym zbadaniu, składać z dwóch głównych elementów pozwalających określić, czy dany koszt należy uznać za część „ceny końcowej", a zatem „ceny sprzedaży" – taki koszt musi stanowić świadczenie pieniężne w zamian za nabycie danego produktu [ppkt (i)] oraz być konieczny, ponieważ obligatoryjnie i w sposób przewidywalny obciąża konsumenta [ppkt (ii)].

i) (i) Czy przedmiotowa kaucja stanowi świadczenie pieniężne w zamian za nabycie danego produktu?

41. Po pierwsze, nie sądzę, aby istniały jakiekolwiek wątpliwości co do tego, że kaucja taka jak ta rozpatrywana w niniejszej sprawie ma charakter *pieniężny*.

42. Po drugie, wydaje się, z zastrzeżeniem odpowiednich przepisów prawa krajowego, że w okresie między zakupem produktu a oddaniem opakowania do zbiórki konsument nabywa nie tylko prawo własności produktu, lecz także prawo własności opakowania, którym może, co do zasady, swobodnie rozporządzać. W tym względzie o ile zgadzam się ze stroną pozwaną i rządem niemieckim, że nabycie opakowania nie jest głównym celem zakupu oraz że konsument nie jest nim szczególnie zainteresowany, o tyle uważam, iż tego nabycia o charakterze pobocznym nie można uniknąć, ponieważ opakowanie i produkt, który jest w nim sprzedawany, tworzą jedną całość, jak zasadniczo utrzymują strona skarżąca i Komisja.

43. Niemniej jednak wydaje się, z zastrzeżeniem odpowiednich przepisów prawa krajowego, że gdy konsument „oddaje" opakowanie do zbiórki, a podmiot gospodarczy „zwraca" mu kaucję, to pod względem prawnym podmiot gospodarczy (od)kupuje opakowanie, ponieważ jest do tego bezwarunkowo zobowiązany. Ponadto ów obowiązek może nie być ograniczony do opakowań

[14] Wyrok z dnia 7 lipca 2016 r., Citroën Commerce, C-476/14, EU:C:2016:527 (zwany dalej „wyrokiem Citroën Commerce").

[15] W ten sposób Trybunał zapewne chciał przeciwstawić tym koniecznym kosztom cenę ewentualnych usług opcjonalnych. Takie usługi opcjonalne analizowano w wyroku Vueling Airlines, do którego Trybunał nawiązał w wyroku Citroën Commerce. Zobacz wyrok Citroën Commerce, pkt 38–40; zob. także wyrok z dnia 18 września 2014 r., Vueling Airlines, C-487/12, EU:C:2014:2232, pkt 37 (zwany dalej „wyrokiem Vueling Airlines").

[16] Wyrok Citroën Commerce, pkt 41. Jak rozumiem, ze względu na specyfikę owej sprawy Trybunał nie musiał badać ostatniego elementu kryterium przedstawionego w pkt 37 tego wyroku, który przytoczono w pkt 38 niniejszej opinii, mianowicie kwestii tego, czy rozpatrywany koszt stanowi świadczenie pieniężne w zamian za nabycie danego produktu.

produktów zakupionych u tego konkretnego podmiotu gospodarczego. Obowiązek „zwrotu" kaucji jawi się więc jako obowiązek zakupu opakowań przedstawionych podmiotowi gospodarczemu za cenę ustaloną w przepisach prawa lub w inny sposób.

44. Można by zatem twierdzić, że – w odróżnieniu od tego, co dzieje się z opakowaniem w sytuacji, gdy nie jest do niego doliczana kaucja – ze względu na obowiązywanie systemu zwrotu kaucji opakowanie zostaje przekształcone w samodzielny towar o autonomicznej wartości gospodarczej, którą da się odróżnić od wartości gospodarczej jego zawartości.

45. Na tle tych rozważań można by wysnuć argument, że opakowania nie stanowią „produktów oferowanych konsumentom przez podmioty gospodarcze" w rozumieniu art. 1 dyrektywy 98/6, w przypadku których należy wskazywać „cenę sprzedaży", o której mowa w art. 2 lit. a) owej dyrektywy[17]. To z kolei prowadziłoby do wniosku, że kaucji nie można uznać za składnik „ceny sprzedaży" w rozumieniu tej dyrektywy, ponieważ nie jest ona świadczeniem w zamian za nabycie *danego produktu*, lecz świadczeniem w zamian za mające charakter poboczny nabycie *opakowania*.

46. Tę konstrukcję – poza tym, że jest ona nieco uciążliwa – trudno jednak pogodzić z prostym faktem, o którym była już mowa, iż nabycia opakowań oraz znajdujących się w nich towarów nie da się od siebie oddzielić ani z oczywistych powodów praktycznych, ani też – z zastrzeżeniem ewentualnych przepisów szczególnych prawa krajowego – z prawnego punktu widzenia. Dlatego właśnie uważam, że kaucję należy uznać za część świadczenia pieniężnego w zamian za nabycie towarów oferowanych konsumentom przez podmioty gospodarcze w rozumieniu dyrektywy 98/6.

47. Niemniej jednak pozostaje jeszcze ustalić, czy koszty związane z kaucją należy uznać za „konieczne".

ii) (ii) Czy przedmiotowa kaucja stanowi konieczny składnik ceny?

48. Kwestia, czy kaucję można uznać za konieczną część ceny, była przedmiotem szerokiej dyskusji między uczestnikami niniejszego postępowania. Jej osią był w istocie dylemat wynikający z trudnego do uchwycenia charakteru kaucji, która, w chwili zakupu, *musi* zostać zapłacona przez konsumenta, mimo że może następnie zostać zwrócona przy oddawaniu opakowania do zbiórki.

49. Strona skarżąca i Komisja podnoszą, że istotne znaczenie powinien mieć moment zakupu, ponieważ to właśnie wówczas konsument jest zobowiązany zapłacić całą kwotę, aby móc nabyć konkretny produkt. Ponadto Komisja wskazała na szereg przypadków, w których opakowanie nie jest oddawane do zbiórki, z czym wiąże się fakt, że nie żąda się zwrotu kwoty kaucji. Dokładniej rzecz ujmując, Komisja odniosła się do sytuacji, w której turysta kupuje produkt, po czym opuszcza terytorium kraju, rezygnując tym samym z możliwości odzyskania kaucji. Zwróciła ona też uwagę, że opakowanie może zostać utracone lub zniszczone, a nawet, że może się zdarzyć tak, iż konsument postanowi je zachować i wykorzystać do innych celów, na przykład do przechowywania domowych dżemów.

50. Moim zdaniem Komisja całkowicie słusznie sugeruje, że część kaucjonowanych opakowań może, w pewnym sensie, znaleźć nowe życie, albo w inny sposób „zboczyć" z kursu na (bezpośrednie) ponowne użycie lub (bezpośredni) recykling, które miały stanowić ich

[17] Pragnę przypomnieć, że zgodnie z art. 1 dyrektywy 98/6 celem tej dyrektywy jest „ustalenie podawania *ceny sprzedaży* oraz ceny za jednostki miary *produktów oferowanych konsumentom przez podmioty gospodarcze* w celu lepszego przekazywania informacji konsumentom oraz ułatwienia porównywania cen". Podkreślenie moje.

przeznaczenie. Z pewnością zdarza się, że podejmujemy decyzję o nieoddawaniu do zbiórki pewnych opakowań (i tym samym rezygnujemy z możliwości żądania zwrotu kaucji), czy to szklanych słoików, w których zamierzamy przechowywać domowy dżem truskawkowy, czy też aluminiowych puszek, pierwotnie wypełnionych piwem, które możemy chcieć zatrzymać jako miłą pamiątkę z letniego festiwalu muzycznego. Czasami wyjeżdżamy też z kraju i zapominamy o tym, by oddać do zbiórki opakowanie z doliczoną kaucją, albo po prostu nie mamy na to czasu; możemy też przypadkowo upuścić i stłuc szklaną butelkę, która mogłaby wprawdzie zostać oddana do zbiórki i ponownie użyta, ale jednak niestety nigdy się już tak nie stanie.

51. Mimo to skłaniałbym się ku stwierdzeniu, że nie są to *typowe* sytuacje, jakie przychodzą na myśl, gdy zastanawiamy się nad tym, co dzieje się z pustymi opakowaniami z doliczoną kaucją. W tym względzie rząd niemiecki wyjaśnił na rozprawie, że w 2019 r. 96% kaucjonowanych opakowań plastikowych oddano do zbiórki [18], co świadczy – przynajmniej w przypadku tego państwa członkowskiego – o panującej wśród konsumentów silnej tendencji do uczestnictwa w wysiłkach na rzecz ponownego użycia i recyklingu (i to niezależnie od tego, jakie „konkurencyjne" zachowania alternatywne weźmiemy pod uwagę, przy czym wśród takowych można wymienić pozbycie się tych opakowań, zatrzymanie ich z powodów praktycznych lub sentymentalnych, ich przypadkowe zniszczenie albo po prostu zapomnienie o nich). Wydaje się zatem, że w ogromnej większości przypadków koszty związane z kaucją są, w ostatecznym rozrachunku, niekonieczne.

52. Ponadto, niezależnie od tego, ile dokładnie opakowań jest w ujęciu procentowym oddawanych do zbiórki, uważam, że w tym kontekście najistotniejsze jest to, iż kaucja *może*, co do zasady, zostać zwrócona i *powinna zostać* zwrócona.

53. Przypadek kaucji zwrotnej zasadniczo różni się od przypadku kosztów związanych z przemieszczeniem pojazdu analizowanych w wyroku Citroën Commerce, w którym kryterium „konieczności" wydaje się odgrywać kluczową rolę.

54. Być może to właśnie z tego powodu w niniejszej sprawie kwestia tego, czy koszty związane z kaucją zwrotną są konieczne, czy też nie, stanowiła przedmiot szerokiej dyskusji. Niemniej jednak w kontekście niniejszej sprawy dyskusja na temat tego, który z dwóch momentów (moment zakupu produktu bądź oddania opakowania do zbiórki) ma większe znaczenie dla takiej oceny, może prowadzić do powstania swoistego błędnego koła w rozumowaniu. Kryterium „konieczności" kosztów było użyteczne w okolicznościach analizowanych w wyroku Citroën Commerce – moim zdaniem to dzięki niemu Trybunał mógł podkreślić, że analizowane koszty przemieszczenia nie odnoszą się do *opcjonalnej* usługi zamówionej przez konsumenta [19]. Ten aspekt ma jednak mniejszą wartość praktyczną w okolicznościach niniejszej sprawy, które według mnie można miarodajnie ocenić przez pryzmat określenia „końcowa", które charakteryzuje „cenę sprzedaży" w rozumieniu art. 2 lit. a) dyrektywy 98/6 i które w tym przepisie pojawia się wprost.

[18] Pragnę zauważyć, że w sprawozdaniu pt. „Awareness and Exchange of Best Practices on the Implementation and Enforcement of the Essential Requirements for Packaging and Packaging Waste, Final Report", Komisja Europejska, Dyrekcja Generalna ds. Środowiska, 3 sierpnia 2011 r., s. 80, pkt 5.1.2. (dokument dostępny na stronie: https://ec.europa.eu/environment/pdf/waste/packaging/packaging_final_report.pdf) jest mowa o tym, iż do zbiórki trafia 98,5% butelek wielokrotnego użytku.

[19] Zobacz: pkt 39 niniejszej opinii; przypis 15 do niniejszej opinii. Przypominam, że w wyroku Citroën Commerce Trybunał powołał się na wydany wcześniej wyrok Vueling Airlines, w którym dokonał rozróżnienia między elementami koniecznymi i przewidywalnymi ceny usługi lotniczej, które należy określać jako składniki ostatecznej ceny, a dopłatami do ceny dotyczącymi usług, które nie są obowiązkowe ani nieodzowne dla samej usługi lotniczej (takich jak przewóz bagażu), w rozumieniu art. 23 ust. 1 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1008/2008 z dnia 24 września 2008 r. w sprawie wspólnych zasad wykonywania przewozów lotniczych na terenie Wspólnoty (Dz.U. 2008, L 293, s. 3).

55. W mojej ocenie tym, co definiuje system zwrotu kaucji, jest okoliczność, że kaucja stanowi ten składnik ceny, który może (i być może w istocie powinien) zostać zwrócony konsumentowi. Dość radykalnie zmienia to sytuację w odniesieniu do kwestii, czy cena uiszczona przez konsumenta jest końcowa, w porównaniu z przypadkiem, w którym system zwrotu kaucji w ogóle nie obowiązuje. Innymi słowy, jak zasadniczo argumentują strona pozwana i rząd niemiecki, fakt, że kaucja może naturalnie stanowić konieczny element ceny w chwili zakupu, nie powinien przesłaniać jej nieodłącznej cechy, którą jest to, iż jest ona zwrotnym elementem ceny, co tym samym oznacza, że nie może być elementem ceny, który ostatecznie ponosi konsument.

56. Te rozważania prowadzą mnie zatem do stwierdzenia, że kaucji zwrotnej nie można uznać za część „ceny sprzedaży" w rozumieniu art. 2 lit. a) dyrektywy 98/6. Wniosek ten znajduje ponadto potwierdzenie w szczególnych celach przyświecających owej dyrektywie, które to zagadnienie przeanalizuję poniżej.

2. W przedmiocie celów przyświecających dyrektywie 98/6

57. Celem dyrektywy 98/6 jest, jak wskazano w jej art. 1, „ustalenie podawania ceny sprzedaży oraz ceny za jednostki miary produktów oferowanych konsumentom przez podmioty gospodarcze w celu lepszego przekazywania informacji konsumentom oraz ułatwienia porównywania cen".

58. W związku z tym art. 4 ust. 1 owej dyrektywy stanowi, że „[c]ena sprzedaży i cena jednostkowa muszą być jednoznaczne, łatwo dostrzegalne i czytelne".

59. Z art. 3 ust. 1 dyrektywy 98/6 wynika bardziej konkretnie ujęty obowiązek podawania przez podmioty gospodarcze ceny sprzedaży i ceny jednostkowej dla wszystkich produktów objętych zakresem stosowania dyrektywy 98/6[20]. Ponadto, zgodnie z jej art. 3 ust. 4, w każdej reklamie, która podaje cenę sprzedaży, jest umieszczona także cena jednostkowa.

60. O ile można twierdzić, że przedmiotowy zakres zastosowania tej dyrektywy jest stosunkowo szeroki, jeśli chodzi o objęte nią produkty[21], o tyle nabiera on szczególnego znaczenia w przypadku, w którym konsumentowi oferowane są produkty w różnych ilościach i w różnego rodzaju opakowaniach, a zatem wówczas, gdy ma on interes w możliwości porównania cen na podstawie tej samej jednostki miary[22]. Jak bowiem przypomniał Trybunał, zamiarem przyświecającym prawodawcy Unii przy przyjmowaniu tego aktu prawnego nie była „ochron[a] konsumentów w odniesieniu do ogólnego podawania cen […], lecz w zakresie podawania cen produktów poprzez odniesienie do różnorodnych jednostek miary"[23].

61. Należy jednak wskazać, co zauważył również sąd odsyłający, że gdy konsumentowi zostaje wskazana jedna „całkowita cena sprzedaży", to jest on właściwie poinformowany, ile konkretnie będzie go kosztował dany zakup.

[20] Przy czym obowiązek podawania ceny na jednostkę miary podlega pewnym wyjątkom, takim jak ten określony w art. 3 ust. 1 zdanie ostatnie, dotyczący sytuacji, w której „jest ona identyczna z ceną sprzedaży".

[21] Świadczy o tym fakt, że w wyroku Citroën Commerce Trybunał zastosował dyrektywę 98/6 do ceny podanej w reklamie *pojazdu*. Stanowisko przeciwne zostało przedstawione w opinii rzecznika generalnego P. Mengozziego w sprawie Citroën Commerce (C-476/14, EU:C:2015:814, pkt 50, zwanej dalej „opinią w sprawie Citroën Commerce").

[22] Opinia w sprawie Citroën Commerce, pkt 48. Zobacz także opinia rzecznika generalnego P. Cruza Villalóna w sprawie Komisja/Belgia (C-421/12, EU:C:2013:769, pkt 63).

[23] Wyrok z dnia 10 lipca 2014 r., Komisja/Belgia, C-421/12, EU:C:2014:2064, pkt 59.

62. W tym miejscu powrócę do argumentu przedstawionego przez stronę skarżącą, popartą w tym względzie na rozprawie przez Komisję, który dotyczył konsumenta mającego do dyspozycji tylko jedno euro. Mówiąc dokładniej, w pierwotnym przykładzie strony skarżącej konsumentem było dziecko, które – o ile dobrze rozumiem – mogłoby zostać wprowadzone w błędne przekonanie, że oto może kupić swój ulubiony napój za 89 centów, a następnie odkryłoby, iż wcale tak nie jest, a to z uwagi na obowiązek zapłaty kaucji wynoszącej dodatkowe 25 centów.

63. Muszę przyznać, że w pełni rozumiem rozczarowanie, jakie najpewniej odczuje ten mały klient, gdy podejdzie z wybranym napojem do kasy, aby za niego zapłacić, po czym zorientuje się, iż sformułowanie „0,89 EUR + 0,25 EUR kaucji" oznacza, że ten napój kosztuje więcej niż jedno euro, z czego wynika, iż niestety nie będzie mógł go sobie kupić.

64. Chciałbym jednak wskazać, po pierwsze, że kryterium, jakie zazwyczaj przyjmuje Trybunał przy dokonywaniu wykładni przepisów prawa ochrony konsumentów, jest kryterium konsumenta dostatecznie dobrze poinformowanego, a nie konsumenta wrażliwego, takiego jak dziecko[24]. Po drugie, pragnę zauważyć, że na dyskusyjną korzyść płynącą z bezpośredniej informacji o cenie całkowitej danego produktu należy w każdym wypadku spoglądać przez pryzmat niedogodności, jakie wynikają z niej dla konsumentów oraz dla ich zdolności łatwego porównywania cen produktów sprzedawanych w ramach systemu zwrotu kaucji oraz produktów, które nie są sprzedawane w ramach takiego systemu, lub produktów, do których doliczana jest kaucja w różnej wysokości. Innymi słowy, sposób, w jaki podawana jest cena każdego produktu w ujęciu indywidualnym, nie powinien wpływać ograniczająco na możliwość porównywania cen produktów rozpatrywanych w ujęciu całościowym.

65. Jeśli spojrzeć na sprawę w tym szerszym kontekście, okaże się, że sytuacja, w której kaucja jest uwzględniona w cenie sprzedaży, niesie za sobą ryzyko błędnego porównywania przez konsumentów cen różnych produktów, ponieważ do niektórych z nich może być doliczana kaucja zwrotna, a do innych – nie, oraz ponieważ kaucja może obowiązywać w różnej wysokości zależnie od rodzaju opakowania lub produktu[25]. Z postanowienia odsyłającego wynika, że to właśnie te względy (jak również względy związane z ochroną środowiska) skłoniły prawodawcę krajowego do uchwalenia § 1 ust. 4 PAngV, czyli spornego przepisu w postępowaniu głównym, gdyż prawodawca ten obawiał się, iż produkty sprzedawane w ramach systemu zwrotu kaucji będą wizualnie postawione w niekorzystnym świetle, ponieważ wydają się one droższe.

66. Pragnę też przypomnieć, że co do zasady dyrektywa 98/6 nakłada obowiązek podania nie tylko ceny sprzedaży, lecz również ceny na jednostkę miary. Moim zdaniem uwzględnienie kwoty kaucji w cenie sprzedaży mogłoby powodować dezorientację co do sposobu, w jaki ustalono taką cenę na jednostkę miary. Byłoby to moim zdaniem o tyle problematyczne, że owa cena jest najprostszym narzędziem pozwalającym konsumentowi porównywać ceny produktów sprzedawanych w różnych ilościach.

67. Uważam, że te rozważania dotyczące celów realizowanych przez dyrektywę 98/6 potwierdzają mój wcześniejszy wniosek, zgodnie z którym kaucji nie można uznać za część „ceny sprzedaży" w rozumieniu art. 2 lit. a) dyrektywy 98/6.

[24] Zobacz w tym względzie motyw 18 dyrektywy 2005/29 oraz na przykład wyrok z dnia 3 lutego 2021 r., Stichting Waternet (C-922/19, EU:C:2021:91, pkt 57 i przytoczone tam orzecznictwo).

[25] Rząd niemiecki wyjaśnia, że w przypadku produktów krajowych stosuje się, w zależności od rodzaju opakowania, kaucję w wysokości 2, 3, 8, 15 albo 25 centów. Dlatego też cena całkowita tych produktów może być różna, nawet jeżeli są one sprzedawane w takich samych ilościach. Rząd ten wyjaśnił również, że produkty importowane mogą nie być kaucjonowane albo być obłożone kaucją w innej wysokości.

68. Twierdzę, że tak samo jest w przypadku celów w dziedzinie ochrony środowiska, z którymi systemy kaucji zwrotnej są powiązane w pierwszym rzędzie, co bardziej szczegółowo wyjaśnię poniżej.

3. W przedmiocie szerszego kontekstu w zakresie ochrony środowiska, w jaki wpisuje się dyrektywa 98/6

69. Systemy zwrotu kaucji są przede wszystkim narzędziami polityki w dziedzinie ochrony środowiska, ponieważ mają one stanowić dla konsumentów bodziec do uczestnictwa w działaniach na rzecz ponownego użycia lub recyklingu, które są podejmowane z myślą o zmniejszeniu negatywnego wpływu odpadów na środowisko. W aktach prawnych Unii wskazano, w sposób wyraźny lub dorozumiany, że mogą one się przyczyniać do osiągnięcia tego celu, co zostało już pokrótce omówione w sekcji A niniejszej opinii.

70. Dla przypomnienia: wyraźną wzmiankę w tym względzie zawiera motyw trzynasty dyrektywy w sprawie baterii i akumulatorów zawierających niektóre substancje niebezpieczne [26].

71. Ponadto art. 5 ust. 2 dyrektywy 85/339 w sprawie pojemników na płyny przeznaczone do spożycia przez ludzi [27] (obecnie uchylonej) stanowił, że „[w] razie stosowania systemu kaucji państwa członkowskie podejmują odpowiednie działania w celu zapewnienia, aby konsument otrzymał jasną informację o kwocie kaucji". We wniosku dotyczącym tej dyrektywy wyjaśniono, że Komisja przeanalizowała, na ile odpowiednie okaże się wprowadzenie wspólnych zasad, które byłyby bardziej skonkretyzowane i restrykcyjne oraz których przedmiotem byłoby w szczególności ustanowienie systemów zwrotu kaucji. Zaproponowano w nim nawet, aby opakowania objęte tymi systemami były znakowane symbolem „R", ale tego pomysłu nie podchwycono w tekście przyjętej dyrektywy [28], która została następnie uchylona dyrektywą w sprawie opakowań i odpadów opakowaniowych [29], o czym była już mowa powyżej.

72. We wniosku Komisji, w wyniku którego przyjęto dyrektywę w sprawie opakowań i odpadów opakowaniowych, uznano wysiłki podjęte przez niektóre państwa członkowskie w celu zaradzenia problemom środowiskowym, jakie stwarza w szczególności korzystanie z opakowań jednorazowych, i wskazano na systemy zwrotu kaucji, które wprowadzono lub miano wprowadzić w części państw członkowskich [30].

[26] Do której odesłano w przypisie 11 do niniejszej opinii. „[Z]astosowanie instrumentów ekonomicznych, takich jak ustanawianie systemu kaucji, może zachęcić do oddzielnej zbiórki i recyklingu zużytych baterii i akumulatorów". Ten akt prawny został uchylony dyrektywą 2006/66/WE, do której odesłano w przypisie 11 do niniejszej opinii i w której nie wspomniano konkretnie o systemach zwrotu kaucji. Zobacz jej art. 8 dotyczący „systemów zbierania".

[27] Do której odesłano w przypisie 7 do niniejszej opinii.

[28] Zobacz projekt art. 7 ust. 2 lit. a) zawarty we wniosku dotyczącym dyrektywy Rady w sprawie pojemników na płyny przeznaczone do spożycia przez ludzi, COM(81) 187 wersja ostateczna (Dz.U. 1981, C 204, s. 6) oraz pkt 9 uzasadnienia tego wniosku.

[29] Do której odesłano w przypisie 7 do niniejszej opinii.

[30] Wniosek dotyczący dyrektywy Rady w sprawie opakowań i odpadów opakowaniowych, COM(92) 278 wersja ostateczna, pkt 1.3, 1.6, 3.2. Podobne nawiązania można odnaleźć także w uzasadnieniu wniosku, w wyniku którego przyjęto dyrektywę 85/339 i do którego odesłano w przypisie 28 do niniejszej opinii, s. 6–7.

73. Pierwotna wersja tej dyrektywy nie zawierała jednak żadnej wzmianki o systemach zwrotu kaucji [31], co wydaje się wynikać z faktu, iż niektóre spośród tych systemów nastręczały problemów pod względem zgodności z normami dotyczącymi swobodnego przepływu towarów [32], o czym wspomniałem już w niniejszej opinii [33].

74. Taki stan rzeczy utrzymywał się do momentu, w którym art. 5 owej dyrektywy został zmieniony dyrektywą 2018/852 [34]. Zmieniony art. 5 ust. 1 lit. a) stanowi obecnie, że „systemy zwrotu kaucji" są jednym ze środków, jakie państwa członkowskie mogą przyjąć w celu wypełnienia spoczywającego na nich obowiązku „[zachęcania] do zwiększenia udziału opakowań wielokrotnego użytku wprowadzanych do obrotu oraz systemów ponownego użycia opakowań w sposób przyjazny dla środowiska i zgodny z traktatem […]".

75. Ponadto, począwszy od 2018 r. z pkt 5 załącznika IVa do dyrektywy w sprawie odpadów [35], jak również z art. 9 ust. 1 akapit trzeci lit. a) przyjętej w 2019 r. dyrektywy w sprawie produktów jednorazowego użytku z tworzyw sztucznych [36], wynika, że systemy zwrotu kaucji stanowią jeden z uznanych środków, jakie państwa członkowskie mogą stosować w celu polegającym co do istoty na ograniczaniu wytwarzania odpadów lub zapobieganiu ich wytwarzaniu.

76. Z tych przyjmowanych w mniej lub bardziej odległej przeszłości aktów prawa Unii dotyczących opakowań i odpadów wynika więc, że systemy zwrotu kaucji są postrzegane przez prawodawcę Unii jako narzędzie, które może skutecznie się przyczyniać do długofalowego łagodzenia negatywnego wpływu na środowisko i którego mechanizm działania jest określany, z poszanowaniem postanowień traktatu, przez państwa członkowskie.

77. Przewidziany w § 1 ust. 4 PAngV zakaz podawania łącznej kwoty ceny produktu sprzedawanego w ramach systemu zwrotu kaucji może zostać uznany za metodę służącą, jak podnosi co do istoty strona pozwana i jak na rozprawie wyjaśnił rząd niemiecki, zwróceniu uwagi konsumenta na fakt, że dane opakowanie może zostać oddane do recyklingu lub ponownie użyte. W ten sposób konsumenci mogą być zachęcani do wybierania produktów uznawanych za bardziej przyjazne środowisku. Wymowa takiego komunikatu mogłaby jednak zostać osłabiona, gdyby podawano cenę całkowitą, ponieważ taka forma podawania ceny wiąże się z ryzykiem zatarcia informacji o tym, że system zwrotu kaucji w ogóle ma zastosowanie.

78. Te rozważania wpisujące się w zewnętrzny (związany z ochroną środowiska) kontekst dyrektywy 98/6 stanowią dodatkowy element, który według mnie potwierdza mój wcześniejszy wniosek, że kwoty kaucji nie można uznać za część „ceny sprzedaży" w rozumieniu art. 2 lit. a) dyrektywy 98/6.

[31] Zobacz art. 7 pierwotnej wersji tej dyrektywy, dotyczący „[s]ystem[ów] zwrotu, zbiórki i odzysku".

[32] Wniosek COM(92) 278, do którego odesłano w przypisie 30 do niniejszej opinii, s. 8, pkt 4.1. W tym wniosku jest mowa o „sprawie duńskiej", za którą należy zapewne uważać wyrok z dnia 20 września 1988 r., Komisja/Dania (302/86, EU:C:1988:421), o którym jest mowa na s. 4, w pkt 1.6 owego wniosku.

[33] Zobacz pkt 25 niniejszej opinii.

[34] Do której odesłano w przypisie 4 do niniejszej opinii.

[35] Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/98/WE z dnia 19 listopada 2008 r. w sprawie odpadów oraz uchylająca niektóre dyrektywy (Dz.U. 2008, L 312, s. 3). Zobacz także motywy 29 i 30 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/851 z dnia 30 maja 2018 r. zmieniającej dyrektywę 2008/98/WE w sprawie odpadów (Dz.U. 2018, L 150, s. 109), którą do dyrektywy w sprawie odpadów dodano załącznik IVa.

[36] Do której odesłano w przypisie 9 do niniejszej opinii.

79. W świetle powyższego proponuję, by Trybunał na pytanie pierwsze odpowiedział, iż art. 2 lit. a) dyrektywy 98/6 należy interpretować w ten sposób, że zawarte w nim pojęcie „ceny sprzedaży" nie obejmuje kaucji zwrotnej doliczanej do opakowań zwrotnych, w których produkty są oferowane konsumentom.

C. Alternatywnie – zakaz podawania ceny „całkowitej" stanowi przepis korzystniejszy, który ulepsza sposób informowania na temat cen i ułatwia możliwość ich porównywania

80. W przypadku gdyby Trybunał nie zgodził się z odpowiedzią, jakiej proponuję udzielić na pytanie pierwsze, i uznał, że kaucja stanowi jednak część „ceny sprzedaży" w rozumieniu art. 2 lit. a) dyrektywy 98/6, należy udzielić odpowiedzi na pytanie drugie sądu odsyłającego, które dotyczy tego, czy § 1 ust. 4 PAngV można utrzymać w mocy jako „przepis korzystniejszy" w rozumieniu art. 10 dyrektywy 98/6 (rozdział 1) oraz, w takim przypadku, czy możliwości jego utrzymania w mocy nie stałaby w każdym wypadku na przeszkodzie pełna harmonizacja osiągnięta w drodze dyrektywy 2005/29 (rozdział 2).

1. Czy sporne uregulowanie krajowe stanowi „przepis korzystniejszy" w rozumieniu art. 10 dyrektywy 98/6?

81. Przypomnę, że art. 10 dyrektywy 98/6 pozwala na przyjmowanie środków krajowych, które są „korzystniejsze" „pod względem przekazywania informacji konsumentom i porównywania cen". Dlatego też nawet gdyby przedmiotowa kaucja została uznana za część „ceny sprzedaży", to przewidziany w § 1 ust. 4 PAngV zakaz jej uwzględniania w cenie sprzedaży można by uznać za zgodny z dyrektywą 98/6, o ile stanowi on taki „korzystniejszy" środek.

82. Sąd odsyłający uważa, że sporny przepis krajowy nie jest korzystniejszy dla konsumentów, ponieważ nakłada na nich obowiązek samodzielnego obliczenia ceny całkowitej. Ten pogląd podziela Komisja.

83. Oczywiście zgadzam się, że sporny przepis krajowy wymaga od konsumentów dodania do siebie obu rozpatrywanych liczb w celu ustalenia łącznej kwoty należnej ceny. Niemniej jednak z systemem kaucji nieodłącznie wiąże się wykonywanie działań arytmetycznych, niezależnie od tego, czy kaucja jest uwzględniona w cenie sprzedaży, czy też nie. Co jednak istotniejsze, założenie, że konieczność dodania do siebie dwóch liczb jest mechanizmem mniej korzystnym dla konsumentów, jest moim zdaniem błędne w świetle celów przyświecających dyrektywie 98/6. W tym względzie odsyłam do uwag, które poczyniłem w pkt 64 niniejszej opinii, i wskazuję, że z dyrektywy tej nie wynika, iż prawodawca Unii zamierzał uchronić (dostatecznie dobrze poinformowanego) konsumenta przed koniecznością dodania do siebie dwóch liczb, jeżeli jest to niezbędne. Dyrektywa 98/6 opiera się raczej na założeniu, że porównywanie cen przez takich dostatecznie dobrze poinformowanych konsumentów powinno być łatwe. Cel ten należy mieć również na względzie w szczególnej sytuacji, w której zastosowanie znajduje system zwrotu kaucji. Z powodów, które przedstawiłem już powyżej – jego osiągnięciu najlepiej służy norma taka jak ta wynikająca z § 1 ust. 4 PAngV.

84. W tym względzie odsyłam do uwag zawartych w rozdziale 2 sekcji B niniejszej opinii, gdzie wyjaśniłem, że optymalne osiągnięcie celu polegającego na ulepszeniu sposobu informowania konsumentów na temat cen oraz zwiększeniu zdolności porównywania tych cen jest zagwarantowane wówczas, gdy łączna kwota ceny obejmująca kaucję *nie* jest podawana.

85. Podawanie łącznej kwoty obejmującej kaucję może bowiem utrudnić dokonywanie porównania między cenami różnych produktów, a ponadto powodować dezorientację co do sposobu, w jaki ustala się cenę na jednostkę miary. Dlatego też uważam, że w razie uznania, iż kaucja stanowi część ceny sprzedaży, te same argumenty uzasadniają konkluzję, że niepodawanie łącznej kwoty jest korzystniejsze w rozumieniu art. 10 dyrektywy 98/6 niż jej *podawanie*.

86. Niemniej jednak przy przyjmowaniu „przepisów, które są korzystniejsze" w rozumieniu art. 10 dyrektywy 98/6, państwa członkowskie powinny przestrzegać swoich zobowiązań wynikających z innych norm prawa Unii [37]. W tym kontekście sąd odsyłający wyraził wątpliwości co do tego, czy sporny przepis krajowy, nawet jeżeli zostanie uznany za „korzystniejszy", może zostać utrzymany w mocy, czy też jest to wykluczone ze względu na pełną harmonizację osiągniętą w drodze dyrektywy 2005/29. W dalszej części opinii przeanalizuję właśnie ten ostatni aspekt niniejszej sprawy.

2. W przedmiocie spornego uregulowania krajowego i dyrektywy 2005/29

87. Jak już wspomniano, poprzez pytanie drugie sąd odsyłający zwraca się do Trybunału o wyjaśnienie, czy normie zawartej w § 1 ust. 4 PAngV stoi na przeszkodzie pełna harmonizacja osiągnięta w drodze dyrektywy 2005/29. Chociaż z brzmienia tego pytania nie wynika dokładniej, jakie aspekty wzbudzają wątpliwości sądu odsyłającego, to przyjmuję, w oparciu o argumenty przytoczone w postanowieniu odsyłającym, że sąd odsyłający uważa, iż istnieje możliwość, że sporne uregulowanie krajowe wywołuje skutek w postaci pominięcia informacji, którą należy uznać za „istotną" w rozumieniu dyrektywy 2005/29, z naruszeniem ustanowionych w tej dyrektywie wymogów dotyczących reklamy.

88. Należy też wskazać, że w postanowieniu odsyłającym omówiono istotne cechy dyrektywy 2005/29, która faktycznie dokonuje pełnej harmonizacji [38], jak również przeanalizowano zagadnienie związku tej dyrektywy z dyrektywą 98/6. W tym kontekście sąd odsyłający zauważa, że dyrektywa 2005/29 stoi na przeszkodzie przepisom krajowym wprowadzającym odstępstwa, nawet jeżeli są one przyjmowane jako „korzystniejsze" na podstawie art. 10 dyrektywy 98/6, chyba że wpisują się one w zakres wyjątków wyraźnie przewidzianych w dyrektywie 2005/29, z których żaden – zdaniem sądu odsyłającego – nie znajduje zastosowania w badanych okolicznościach.

89. Choć muszę przyznać, że sąd odsyłający dokonał w tym względzie dogłębnej analizy, to nie uważam za konieczne, aby odnosić się do niej w całości, ponieważ jest ona przydatna o tyle – jeżeli dobrze rozumiem wątpliwości wyrażane przez sąd odsyłający – o ile opiera się na założeniu, iż § 1 ust. 4 PAngV stanowi odstępstwo od ustanowionego w dyrektywie 2005/29 wymogu przekazania konsumentowi „istotnej" informacji o cenie oferowanych produktów [39].

90. Jak jednak wyjaśnię poniżej, nie sądzę, aby to założenie było prawidłowe.

[37] Przypomnę w tym miejscu zastrzeżenie sformułowane w art. 10 dyrektywy 98/6: „bez uszczerbku dla ich zobowiązań wynikających z traktatu".

[38] Zobacz na przykład wyrok z dnia 10 lipca 2014 r., Komisja/Belgia, C-421/12, EU:C:2014:2064, pkt 55 i przytoczone tam orzecznictwo.

[39] Pragnę zauważyć, że w świetle dyrektywy 2005/29 bada się zazwyczaj konkretną praktykę handlową, która jest stosowana dobrowolnie przez danego przedsiębiorcę, lub uregulowanie krajowe zakazujące, w każdych okolicznościach, określonego działania, w odniesieniu do których podnosi się, iż wykraczają ponad to, na co zezwalają normy zharmonizowane dyrektywy 2005/29. Z kolei w drugim pytaniu sądu odsyłającego do Trybunału zwrócono się o dokonanie oceny zgodności z tą dyrektywą przewidzianego prawem wymogu, który może, zdaniem tego sądu, prowadzić do nieuczciwej praktyki handlowej. Niemniej jednak uważam, że przeprowadzenie takiej oceny jest uzasadnione, ponieważ jeżeli państwa członkowskie mogłyby zobowiązywać przedsiębiorców do podejmowania zachowań stanowiących nieuczciwą praktykę handlową w rozumieniu dyrektywy 2005/29, to owa dyrektywa byłaby pozbawiona skuteczności.

91. Wydaje się, że wątpliwości sądu odsyłającego co do zgodności krajowego zakazu podawania ceny całkowitej z prawem Unii wynikają przede wszystkim z art. 7 ust. 5 dyrektywy 2005/29. Zgodnie z tym przepisem wymogi informacyjne dotyczące reklamy, ustanowione w innych aktach prawa Unii, których niewyczerpujący wykaz zamieszczono w załączniku II do dyrektywy 2005/29, są uważane za „istotne”[40]. W tym wykazie odesłano między innymi do art. 3 ust. 4 dyrektywy 98/6, który co do zasady zobowiązuje do umieszczania ceny jednostkowej w każdej reklamie, która podaje również cenę sprzedaży. Sąd odsyłający zauważa, że ustanowiony w art. 3 ust. 1 dyrektywy 98/6 obowiązek podania informacji o cenie sprzedaży produktów oferowanych konsumentom, choć nie jest on ściśle przewidziany w art. 3 ust. 4 owej dyrektywy, także należy uznać za istotny.

92. Wątpliwości wyrażane w tym względzie przez sąd odsyłający rozumiem w ten sposób, że – w kontekście tych rozważań – cena sprzedaży powinna oznaczać „cenę całkowitą”, która obejmuje kaucję, a w związku z tym w zakresie, w jakim § 1 ust. 4 PAngV stoi na przeszkodzie przekazaniu konsumentom tej konkretnej informacji *jako takiej*, przepis ten może być sprzeczny z wymogiem przekazania im istotnej informacji (o cenie) stosownie do art. 7 dyrektywy 2005/29.

93. Aby rozstrzygnąć wątpliwości sądu odsyłającego, pragnę zauważyć, po pierwsze, że z art. 7 ust. 1 dyrektywy 2005/29 wynika, iż istotne informacje to zasadniczo informacje „potrzebne przeciętnemu konsumentowi, stosownie do okoliczności, do podjęcia świadomej decyzji dotyczącej transakcji i [których pominięcie] powoduje lub może powodować podjęcie przez przeciętnego konsumenta decyzji dotyczącej transakcji, której inaczej by nie podjął”.

94. Po drugie, chciałbym wskazać, że „cena wraz z podatkami” jest w art. 7 ust. 4 lit. c) dyrektywy 2005/29[41] wymieniona jako jedna z sześciu informacji uważanych za „istotne” w kontekście „zaproszenia do dokonania zakupu”[42].

95. Po trzecie, prawdą jest, że w wyroku Deroo-Blanquart Trybunał orzekł, iż „za istotną informację uważa się […] całkowitą cenę produktu, a nie cenę każdego z jego elementów”, w związku z czym art. 7 ust. 4 lit. c) dyrektywy 2005/29 „zobowiązuje przedsiębiorcę do wskazania ceny całkowitej danego produktu”[43]. W sprawie, w której wydano ów wyrok, przedsiębiorca podał całkowitą cenę komputera wyposażonego w preinstalowane oprogramowanie, który to produkt sprzedawano konsumentom jako całość, lecz nie wskazał poszczególnych składników tej ceny. Trybunał orzekł, że niepodanie oddzielnie ceny komputera i ceny oprogramowania nie stanowi praktyki handlowej wprowadzającej w błąd w rozumieniu dyrektywy 2005/29.

96. Sformułowany w wyroku Deroo-Blanquart wniosek, zgodnie z którym cena całkowita stanowi istotną informację, rozumiem jako odnoszący się w sposób dorozumiany do sytuacji, w której konsumentowi zostają podane jedynie poszczególne elementy ceny, co utrudnia mu ustalenie, jaka jest rzeczywista cena produktu. W związku z tym nie uważam, że można go w całości

[40] Artykuł 7 ust. 5 dyrektywy 2005/29 stanowi, że „[w]ymogi informacyjne ustanowione w prawie wspólnotowym, dotyczące komunikacji handlowej, w tym reklamy i marketingu, których niewyczerpujący wykaz zamieszczono w załączniku II, uznaje się za istotne”.

[41] W art. 7 ust. 4 lit. c) wskazano, że istotną informacją jest „cena wraz z podatkami lub, w przypadku gdy charakter produktu nie pozwala w sposób racjonalny na wcześniejsze obliczenie ceny, sposób, w jaki cena jest obliczana, jak również, w odpowiednich przypadkach, wszelkie dodatkowe opłaty za transport, dostawę lub usługi pocztowe lub, w sytuacji, gdy wcześniejsze obliczenie tych opłat nie jest w sposób racjonalny możliwe, informacja o możliwości powstania takich dodatkowych kosztów”.

[42] W art. 2 lit. i) dyrektywy 2005/29 „zaproszenie do dokonania zakupu” zdefiniowano jako „komunikat handlowy, który określa cechy produktu i jego cenę w sposób właściwy dla użytego środka komunikacji handlowej i umożliwia w ten sposób konsumentowi dokonanie zakupu”. Zobacz w odniesieniu do tego pojęcia wyrok z dnia 12 maja 2011 r., Ving Sverige, C-122/10, EU:C:2011:299, pkt 28.

[43] Wyrok z dnia 7 września 2016 r., Deroo-Blanquart, C-310/15, EU:C:2016:633, pkt 46 (zwany dalej „wyrokiem Deroo-Blanquart”).

przeszczepić na grunt niniejszej sprawy, ponieważ – z powodów, które przedstawiłem już w poprzedniej części niniejszej opinii – kaucji, ze względu na to, iż podlega ona zwrotowi, nie można porównywać z ceną zainstalowanego w komputerze oprogramowania lub jakiegokolwiek innego elementu w ramach oferty wiązanej.

97. Ponadto sądzę, że w analizowanym kontekście należy się zastanowić nie nad tym, czy zakaz wskazywania łącznej kwoty ceny prowadzi do pominięcia „istotnej informacji", lecz nad tym, czy tego rodzaju skutek wynika z § 1 ust. 4 PAngV rozpatrywanego jako całość. Przypominam, że ów przepis nie tylko wprowadza ten zakaz, lecz zobowiązuje również do podania ceny produktu *oraz* kwoty kaucji.

98. Chciałbym też nadmienić, co zostało zresztą podkreślone przez Trybunał w wyroku Deroo-Blanquart [44], że zgodnie z motywem 14 dyrektywy 2005/29 istotną informacją jest *podstawowa* informacja potrzebna konsumentowi do podjęcia świadomej decyzji dotyczącej transakcji.

99. W tych okolicznościach uważam, że podanie ceny złożonej z dwóch (wyraźnie) wskazanych i powiązanych ze sobą elementów, takich jak „0,89 EUR + 0,25 EUR kaucji", zapewnia konsumentowi nie tylko informację o cenie całkowitej uiszczanej w chwili dokonywania zakupu, która może zostać łatwo ustalona przez przeciętnego konsumenta, który jest dostatecznie dobrze poinformowany oraz dostatecznie uważny i ostrożny [45], ale także równie ważną informację o tym, iż produkt jest sprzedawany w ramach systemu zwrotu kaucji charakteryzującego się specyficznymi uwarunkowaniami gospodarczymi oraz w zakresie ochrony środowiska naturalnego, które opisałem powyżej.

100. Wreszcie pragnę nadmienić, że aby dana praktyka mogła zostać uznana za nieuczciwą w rozumieniu art. 5 ust. 2 dyrektywy 2005/29, powinna ona w szczególności prowadzić do istotnego zniekształcenia zachowania gospodarczego konsumentów, które – jak wynika z art. 2 lit. e) dyrektywy 2005/29 – rozumie się jako znaczne ograniczenie zdolności konsumenta do podjęcia świadomej decyzji i skłonienie go do podjęcia decyzji dotyczącej transakcji, której inaczej by nie podjął.

101. Tymczasem z postanowienia odsyłającego wynika, że § 1 ust. 4 PAngV przyjęto w celu *zwiększenia* zdolności podejmowania przez konsumentów świadomych decyzji dzięki zapewnieniu lepszej porównywalności cen. Analiza przeprowadzona w poprzedniej części niniejszej opinii pokazuje również, że podawanie kaucji oddzielnie, a nie poprzez wskazanie ceny całkowitej, przyczynia się do osiągnięcia przyświecających dyrektywie 98/6 celów w zakresie przekazywania informacji konsumentom oraz ułatwiania porównywania cen. W tych okolicznościach nie dostrzegam, w jaki sposób sporny przepis krajowy mógłby, sam w sobie, prowadzić do wymuszenia na przedsiębiorcach zachowania skutkującego ograniczeniem zdolności konsumentów w rozumieniu art. 2 lit. e) dyrektywy 2005/29.

102. W świetle powyższych rozważań proponuję, by Trybunał na pytanie drugie odpowiedział, że dyrektywa 2005/29 nie stoi na przeszkodzie przepisowi krajowemu, takiemu jak § 1 ust. 4 PAngV, zgodnie z którym gdy obok zapłaty za produkt żąda się dodatkowo kaucji zwrotnej, kwotę tej kaucji należy podać obok ceny produktu, bez wskazywania łącznej kwoty.

[44] Wyrok Deroo-Blanquart, pkt 48.

[45] Jest to punkt odniesienia określony przez dyrektywę 2005/29 zgodnie z jej motywem 18.

V. Wnioski

103. Mając na względzie powyższe rozważania, proponuję, by Trybunał na pytania przedstawione przez Bundesgerichtshof (federalny trybunał sprawiedliwości, Niemcy) odpowiedział następująco:

Artykuł 2 lit. a) dyrektywy 98/6/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 16 lutego 1998 r. w sprawie ochrony konsumenta przez podawanie cen produktów oferowanych konsumentom

należy interpretować w ten sposób, że

pojęcie „ceny sprzedaży” w rozumieniu tego przepisu nie obejmuje kaucji zwrotnej doliczanej do opakowania zwrotnego, w którym produkty są oferowane konsumentom.